

Unele aspecte ale obligațiilor iobăgești pe domeniul Deva și pe alte moșii din comitatul Hunedoara, la începutul veacului al XIX-lea

**CONSTANTIN ENEA
LIVIU BOTEZAN**

La începutul sec. al XIX-lea, nobilii din comitatul Hunedoara, avînd unelte agricole și animale de muncă insuficiente, continuau să se bazeze – asemenea celor din restul comitatelor transilvănene – pe vitele de calitate scăzută, pe uneltele rudimentare și pe munca forțată a țăranilor dependenți. Pămîntul, fie moșieresc, fie țărănesc, continua să fie lucrat, în cea mai mare parte, cu inventarul viu și mort al iobagilor. Cei mai mulți nobili continuau să negligeze înregistrarea gospodăriilor lor cu inventar propriu, corespunzător, deoarece aveau monopolul proprietății feudale asupra pămîntului. Acest monopol le permitea, ca în schimbul pămîntului, pe care-l dădeau țăranilor dependenți, să se bazeze, (în prelucrarea terenurilor arabile și a finațelor alodiale), pe inventarul viu și mort al acestora. Dreptul exclusiv de proprietate le oferea posibilitatea de a obține plusprodusul de la țăranii dependenți, sub forma rentei feudale. Renta feudală constituia, deci, și la începutul sec. XIX, forma economică prin care se realiza, și în comitatul Hunedoara, proprietatea feudală asupra pămîntului.

Referindu-se la relațiile de producție feudale, Lenin arăta că ele „constau în aceea că pămîntul era împărțit între marii proprietari de pămînt, care dădeau acest pămînt țăranilor în vederea exploatării acestora, astfel că pămîntul era un fel de salariu în natură : pămîntul dădea țăranului produsele necesare pentru ca acesta să poată produce plusprodusul pentru moșier ; pămîntul era baza servituții prestate de țăranii moșierului”¹⁾. Reluînd această idee, Lenin preciza că „Gospodăria proprie” a țăranilor pe lotul lor era o condiție a gospodăriei moșierești, avînd scopul de „a asigura” pe țăran cu mijloace de existență, iar pe moșier cu brațe de muncă”²⁾.

Din afirmațiile lui Lenin reiese că proprietatea moșierului asupra pămîntului, determina esența relațiilor de producție feudale. Țăranii avînd nevoie de pămînt, îl obțineau de la moșieri sub formă de lot – sau sesie, cum i se spunea în Transilvania – în schimbul acestuia avînd obligația de a le presta rentă în muncă, în natură și, uneori, în bani. Toate aceste trei tipuri de rentă feudală sînt consemnate de conscripțiile oficiale și particulare, la începutul veacului al XIX-lea, în satele din comitatul Hunedoara. Dintre acestea, predominantă continuă să fie renta în muncă.

Predominarea rentei în muncă se datora faptului că în Transilvania, ca și în alte părți ale Europei răsăritene, sistemul iobăgesc de exploatare, creat pe baza economiei naturale, s-a adaptat la producția de mărfuri pentru piață, apărută

în secolele anterioare, determinînd mărirea clăcii și, prin aceasta, accentuarea dependenței feudale a țăranilor. Predominarea rentei în muncă dovedește că, și la începutul sec. XIX, gospodăriile proprii ale iobagilor hunedoreni, aveau ca scop de a asigura, în primul rînd, nu atît mijloace de existență pentru săteni, cît brațe de muncă pentru moșieri.

Renta în muncă se concretiza în totalitatea obligațiilor în muncă pe care iobagii le aveau față de stăpînii feudali. Obligațiile în muncă erau cuprinse și acum – ca și în secolele anterioare – în zile de robotă și – parțial – în daturi.

Zilele de robotă sau de slujbă, cum le spuneau iobagii, continuau să fie cele mai grele pentru țăranii dependenți, ele trebuind să fie îndeplinite fie cu unelte și vitele proprii, fie cu brațele, atunci cînd nu aveau animale de muncă, ori cînd li se pretindeau în acest fel. Zilele de robotă continuau să joace un rol preponderent în punerea în valoare a terenurilor arabile și fînățelor alodiale. În Transilvania, lipsind o reglementare urbană, nu s-a stabilit prin lege, nici mărimea lotului pe care nobilii trebuiau să-l dea iobagilor, nici cantitatea obligațiilor în muncă, pe care țăranii dependenți urmau să le îndeplinească față de stăpînii lor feudali. Nefiind reglementată prin lege, slujba iobăgească sau robotă continua să prezinte, la începutul sec. XIX, o mare varietate, în majoritatea satelor hunedorene, ca de altfel în toată Transilvania. Marea varietate a robotei se explică prin condițiile fizico-geografice și mai ales prin necesitățile diferite ale stăpînilor feudali. În funcție de aceste condiții, slujba iobăgească varia de la un sat la altul, în cadrul aceleiași localități de la moșier la altul, Conscripțiile redau un tip de robotă la munte, unde principalele îndeletniciri la același moșier, de la o categorie țărănească la alta, de la un iobag la altul, erau păstoritul, ocupațiile legate de exploatarea și prelucrarea lemnului, sau mineritul, și un alt tip de robotă pe luncile riurilor, unde principala ocupație era agricultura. O anumită cantitate de slujbă iobăgească pretindeau nobilii mici și mijlocii, fără alodiu sau cu pămînt alodial redus ca suprafață, și o altă cantitate nobilii cu arabile și fînățe alodiale întinse și cu iobagi relativ puțini. Moșierii impuneau, de regulă, o anumită cantitate de robotă iobagilor cu animale de tracțiune și cu sesii întregi și o altă cantitate celor fără vite de jug și cu fracțiuni de sesii. Apoi, la un anumit număr de zile de slujbă erau impuși iobagii și la alt număr jelierii etc.

Cu prilejul conscripției czirákienne, iobagii din Luncani, Petrila, Măgura au declarat că prestau robotă numai cu palmele și că ea era relativ uniformă pentru iobagi. Acest lucru se explică prin situarea lor în zonă muntoasă, în astfel de sate neexistînd terenuri arabile și fînățe alodiale. De obicei, iobagii din astfel de localități răscumpărau zilele de robotă cu bani sau le prestau în hotarele altor sate, unde stăpînii lor feudali aveau pămînturi arabile și fînățe alodiale. În preajma anului 1820 mai prestau slujbe relativ uniforme, iobagii din Fărcădinul de Jos, cel de Sus, Pui, Sîntămăria de Piatră, Silvașul de Sus și Săcămaș. Cu excepția Fărcădinului de Sus și a Silvașului de Sus, care se aflau mai spre munte și unde existau mai mulți nobili, relativa uniformitate a robotei se explică fie prin existența unuia sau a cel mult doi stăpîni feudali, fie prin existența unei singure categorii de țărani dependenți.

Din declarațiile făcute, cu ocazia conscripției cizăriene de iobagii din Bo-holț, Bozeș, Brănișca, Demșuș, Livezeni, Nojag, Sălașul de Sus, Silvașul de Jos, Sintandrei, Șoimușul de Mureș, Vilcelele Rele, Vălișoara etc., rezultă că zilele de slujbă iobăgească variau de la un stăpîn feudal la altul, de la o categorie de țărani la alta, de la un iobag la altul. De pildă, în comuna Nojag, contesa Susana Bethlen avea 14 iobagi, 7 jeleri și cițiva subinquilini. Din cei 14 iobagi, 8 prestau cîte 3 zile pe săptămînă, 2 cîte 2 zile pe săptămînă și 4 cîte 1 zi pe săptămînă, fie cu vitele, fie cu palmele. Cei 7 jeleri prestau numai 1 zi pe săptămînă fie cu palmele, fie cu cîte doi boi. Subinquilinii nu erau obligați la robota săptămînală, dar pe timpul secerișului erau schemați la cîteva zile de clacă. La nobilul Ludovic Bartsai, din același sat, din 21 iobagi, 6 prestau cîte 3 zile, 4 cîte 2 zile și 11 cîte 1 zi pe săptămînă ; la nemeșul Sigismund Nándrá, din 4 iobagi, 3 efectuau cîte 2 zile, iar 1 cîte 1 zi pe săptămînă ; văduva nemeșului Gh. Nándrá avea tot patru iobagi, aceștia îndeplinind robota ca și cei ai lui Sig. Nándrá ; nemeșa Barbara Nándrá avea un singur iobag obligat la 3 zile pe săptămînă. În total, țăranii dependenți din Nojag prestau, celor cinci nobili, 4 628 zile de robotă pe an, fie cu cîte doi boi, fie cu palmele.

În Sintandrei sătenii aveau patru stăpîni feudali : Domeniul fiscal Deva, văduva lui Avram Bartsai, Carol Bartsai și Paul Matskási. Domeniul fiscal Deva dispunea de 33 iobagi, și de 12 jeleri numai cu intravilane. Iobagii prestau fiecare cîte 3 zile pe săptămînă de primăvara pînă toamna și cîte 2 zile pe săptămînă pe timpul iernii. Cei 12 jeleri erau obligați, fiecare, la cîte 12 zile pe an. Pe deasupra, 11 din ei, mai dădeau fiecare, o taxă de 1 zlot, iar celălalt 3 zloți pe an.

Văduva lui Avram Bartsai avea 15 iobagi și 2 jeleri. Din cei 15 iobagi, unii, prestînd robota cu cîte 4 boi, erau obligați la 1 zi pe săptămînă. Ceilalți, efectuînd-o cu cîte doi boi sau cu palmele, prestau fiecare cîte 2 zile pe săptămînă. Cei doi jeleri erau obligați, fiecare, la cîte 15 zile pe an.

Nemeșul Carol Bartsai stăpînea numai 4 iobagi, obligați fiecare la cîte 2 zile pe săptămînă, fie cu boii, fie cu palmele, iar nemeșul Paul Matskási numai 3 iobagi obligați fiecare la cîte 1 zi de robotă pe săptămînă. În total, țăranii dependenți din acest sat prestau 4 982 zile robotă și dădeau 15 zloți pe an.

Declarațiile făcute de iobagii din Șoimușul de Mureș, în 1820, arată că robota era tot atît de variată și în acest sat. Aici existau opt stăpîni feudali : a) contesa Susana Bethlen cu 34 iobagi, din care 20 prestau cîte 1 zi, 13 cîte 2 zile și 1 cîte 3 zile de slujbă pe săptămînă ; b) Ludovic Bartsai cu 10 iobagi din care 4 cu cîte 1 zi, 5 cu cîte 2 zile și 1 cu 3 zile pe săptămînă ; c) Carolina Bartsai cu 3 iobagi, obligați fiecare la 3 zile pe săptămînă ; d) baronul Gh. Bánffy cu 8 iobagi, obligați fiecare la cîte 2 zile pe săptămînă ; e) baronul Vasile Bánffy cu 2 iobagi, obligați fiecare la cîte 1 zi pe săptămînă ; f) nemeșul Goro cu 4 iobagi, din care 2 cu cîte 2 zile și 2 cu cîte 1 zi pe săptămînă ; g) Ștefan Vadas cu 6 iobagi și 4 jeleri, din cei 6 iobagi 2 obligați la cîte 2 zile, iar restul, la fel ca și jelerii, la cîte 1 zi pe săptămînă ; h) Vasile Nalátzu cu 2 iobagi, obligați fiecare la cîte 2 zile de robotă pe săptămînă. În total, țăranii dependenți din această comună efectuau, împreună, 5 876 zile de slujbă iobăgească anuală³⁾.

Exemplele de mai sus arată că robota iobagilor varia între 1–3 zile pe săptămână, iar cea a jelerilor între 1–2 zile pe săptămână sau uneori între 10–20 zile pe an. Conscriptiile moșiilor particulare și cea oficială din 1819–1820, demonstrează că în cele mai multe sate hunedorene robota iobagilor era fixată la 2-3 zile pe săptămână. În satele unde robota diferea în funcție de prestarea ei cu patru, cu doi boi, sau cu palmele, de obicei, dacă iobagilor cu patru boi li se pretindea 1 zi pe săptămână, celor cu 2 boi (siliți să prindă câte doi în to-vărășie) și celor cu palmele li se cerea cite 2 zile pe săptămână ; dacă celor cu patru boi li se impuneau 2 zile pe săptămână, celor cu 2 boi sau cu palmele li se pretindeau cite 3 zile pe săptămână.

În satele unde slujba iobăgească varia în funcție de mărimea terenurilor arabile și a fînătelor extravilane, țăranilor dependenți cu sesie întreagă li se pretindeau 3 zile pe săptămână, celor cu sesie de jumătate 2 zile pe săptămână, iar celor cu fracțiuni de sesie de $\frac{1}{4}$, $\frac{1}{6}$, $\frac{1}{8}$ etc., li se pretindea numai 1 zi pe săptămână.

În ceea ce privește jelerii, robota lor varia tot în funcție de extravilane și de animalele de tracțiune. Jelerii cu pământuri arabile și fînate asemănătoare cu ale iobagilor, înzestrați cu boi de jug, erau obligați la 1 zi pe săptămână dacă o prestau cu vitele și la 2 zile dacă o efectuau cu palmele. Jelerii ce aveau extravilane minuscule, erau obligați la cel mult 1 zi de slujbă iobăgească pe săptămână. Iar cei ce aveau numai intravilane, efectuau, în cele mai multe cazuri, numai câteva zile de robotă pe an.

În comparație cu încercarea de reglementare oficială a robotei făcute în 1769, prin „Certa puncta”, zilele de slujbă iobăgească înregistrate de conscriptiile efectuate după 1785 sînt ceva mai reduse. Prin „Certa puncta”, iobagii ce prestau robota cu cite patru boi, erau obligați la cite 3 zile pe săptămână, iar cei ce o efectuau cu palmele, sau cu cite doi boi, la 4 zile pe săptămână. Jelerilor cu pământuri arabile și fînate extravilane asemănătoare cu ale iobagilor, „Certa puncta” le impunea cite 2 zile pe săptămână, fie cu boii, fie cu palmele, iar celor numai cu intravilane, cel mult 1 zi de robotă sau câteva pe an.

Conscriptiile oficiale și particulare arată, că în anii ce au urmat patentei lui Iosif al II-lea din august 1785, iobagii ce efectuau robotă cu patru boi, erau obligați să presteze 1-2 zile pe săptămână, iar cei ce o îndeplineau cu doi boi sau cu palmele, 2-3 zile pe săptămână. La fel, jelerii cu extravilane prestau numai 1 zi, dacă o îndeplineau cu animale de tracțiune, și 2 zile, dacă o efectuau cu palmele.

Explicația reducerii relative a robotei săptămînale, după patentăa lui Iosif al II-lea se explică, pe de o parte, prin efortul puterii centrale de a limita exploatarea țăranimii dependente de către nobili, cu scopul de a mări sarcinile în bani și în natură pe care iobagii și jelerii le aveau față de statul habsburgic. Pe de altă parte, această reducere se explică prin rezistența țăranimii față de numărul ridicat de zile de slujbă iobăgească și, mai ales, prin teama clasei dominante de a nu provoca o repetare a răscoalei din 1784–1785.

Forțați de rezistența țăranilor și de presiunile venite din partea puterii centrale, cei mai mulți nobili din comitatul Hunedoara, asemenea nobililor din celelalte comitate, se străduiau să lase impresia că respectă cele 2-3 zile de ro-

botă săptăminală, impuse pe cale oficială. Practic, antrenaji pe scară tot mai largă în producția de mărfuri pentru piață, majoritatea nobililor recurg la diferite metode pentru a impune iobagilor robotă suplimentară, îndeosebi în perioadele de vîrf ale muncilor agricole.

Una din metodele des uzitate de către nobilii hunedoreni, pentru a obține robotă suplimentară în tot decursul anului, era de a pretinde iobagilor cu fracțiuni de sesii, același număr de zile de slujbă săptăminală, ca și celor cu sesii întregi. De pildă, contele Ștefan Gyulai avea, în anul 1806 : a) în Sulighete trei sesii vechi de jumătate, folosite de 9, de 7 și respectiv de 2 familii de iobagi ; b) în Săliștioara două sesii vechi întregi și una veche de jumătate, prima sesie veche fiind folosită de 4, a doua de 11, iar sesia veche de jumătate, de 2 familii de iobagi ; c) în Vălișoara o jumătate de sesie veche folosită de 4 familii de iobagi. Toate aceste familii de iobagi erau obligate să presteze cite 3 zile de slujbă iobăgească, deși ele nu foloseau decît fracțiuni, mai mari sau mai mici, de sesii.

Groful Ștefan Gyulai avea, în 1806, în Săliștioara șase sesii noi, cinci defalcate din sesia veche, denumită „Stoicescă” și a șasea din sesia veche numită „Ometescă”. Cinci din ele erau locuite, în momentul conscripției, de tot atîția jeleri. Trei dintre aceștia prestau pentru ele cite 2 zile pe săptămînă fiecare. Unul îndeplinind funcția de gornic sau paznic de pădure, era obligat numai la o zi pe săptămînă. Iar al cincilea fiind dascăl, avea îndatorirea anuală de a efectua o săptămînă de robotă cu boii, pe vremea ogoritului, întorsului și semănatului, precum și două săptămîni cu palmele la seceriș. Contele Ștefan Gyulai mai avea zece sesii noi și în Bejan (o parte din acestea provenite din defrișarea unor terenuri din pădurea comunală) și, de asemenea, patru sesii noi în Dealu Mare. Cei zece jeleri care foloseau sesiile noi din Bejan prestau, fiecare, cite 2 zile de robotă pe săptămînă. Trei din jelerii ce foloseau sesiile noi din Dealu Mare nu efectuau slujbă săptăminală, dar erau obligați să participe cu boii sau cu palmele, la ogorit, la întors, la însămințat, la secerat și la culesul viilor, pînă se termina lucrul pe pămîntul alodial din hotarul satului lor. În plus, dădeau, fiecare, și o taxă anuală de un galben *). Jelerul ce folosea cea de a patra sesie din Dealu Mare fiind rotar, îndeplinea robota la curtea nobiliară ⁴⁾).

În 1807, baronul Gh. Bánffy avea în Certej : un iobag cu o sesie veche întreagă, doi iobagi cu cite o jumătate, un iobag cu un sfert, cinci iobagi cu cite o șesime de sesie veche, trei iobagi cu cite o treime de sesie veche și cu cite o treime de sesie nouă, și doi iobagi cu cite o jumătate de sesie veche și cu cite o jumătate de sesie nouă. Toți acești iobagi erau obligați să presteze, fiecare, cite 3 zile de robotă pe săptămînă, indiferent că foloseau o sesie întreagă sau o fracțiune de $\frac{1}{3}$, $\frac{1}{4}$ sau $\frac{1}{6}$ de sesie.

Baronul Gh. Bánffy mai avea, în 1807, patru jeleri ce foloseau cite o treime de sesie, unul din ei fiind obligat la 1 zi, iar doi la cite 2 zile pe săptămînă. Al patrulea fiind vier sau vințeler, era scutit de robotă. Baronul pretindea cite 2 zile pe săptămînă și celor trei săteni pe care-i avea în Chișcădaga, desi doi dintre ei, iobagi, nu foloseau decît cite o treime de sesie veche, iar celălalt jeler, nu poseda decît o treime de sesie nouă ⁵⁾).

Un alt mijloc de a obține robotă suplimentară pe tot parcursul anului, era acordarea de pământ alodial suplimentar țăranilor dependenți. În Silvașul de Jos, de exemplu, cei șase iobagi ai nobililor Alexa și Iosif Noptsă au arătat, în august 1820, că prestau, fiecare, câte 3 zile pe săptămână cu brațele sau 1 zi pe săptămână cu 4 boi. În continuare, ei au declarat că prestau aceste zile de robotă, în schimbul pământurilor alodiale suplimentare cu condiția folosirii acestora „numai pînă cînd ar vrea domnii, pînă atuncea să rămînă sub stăpînirea noastră”. Iobagii nobilului Alexa Szalántzi, au arătat și mai clar că prestau 4 zile de robotă cu palmele, plus „o zi muierască” pe săptămînă, „pentru că pe lingă moșie (sesie), mai ținem holde și de a(le) curții”⁶).

Lipsa de brațe de muncă era acută în perioadele de vîrf ale muncilor agricole, îndeosebi la seceriș, la prășitul porumbului și la săpatul viilor, la cosit, la culesul viilor, la căratul recoltei de pe cîmp etc. De aceea, în aceste perioade, nobilii sporeau zilele de robotă, preținzînd, în plus, zile de clacă, sub cele mai variate forme și sub cele mai diferite pretexte. Cu prilejul conscripției czirákienne s-au plîns că li se pretindeau slujbe suplimentare, sub forma zilelor de clacă, iobagii din Bozeș, Brănișca, Demșuș, Fărcădinul de Jos, Făderi, Nojag, Livezeni, Săcămaș, Silvașul de Jos etc. De pildă, sătenii din Bozeș au arătat, în iulie 1820, că din cei 21 iobagi ai căpitanului Francisc Levandai, doi prestau câte o zi de robotă pe săptămînă cu patru boi, unul 1 zi pe săptămînă cu doi boi, doi câte 2 zile pe săptămînă cu câte doi boi, iar ceilalți 16, fiecare, câte 2 zile pe săptămînă cu palmele. În afară de iobagi, căpitanul avea și doi jeleri, unul obligat la 1 zi pe săptămînă și celălalt la 3 săptămîni pe an. În plus, toți erau obligați să presteze două săptămîni de clacă pe timpul seceratului și o săptămînă pe timpul căratului cerealelor.

Aceiași clacă îndeplineau, și cei șase iobagi ai grofului Sigismund Kúnn. Din cei 15 oameni ai grofului Vasile Kúnn, trei prestau câte 1 zi de robotă pe săptămînă cu patru boi, patru câte 2 zile pe săptămînă cu doi boi, șase câte 2 zile pe săptămînă cu palmele și doi (jeleri), câte 1 zi pe săptămînă cu palmele, fiecare. În plus, toți prestau câte 2 săptămîni de clacă pe timpul seceratului cerealelor, 3 zile de clacă la prima prașilă și tot atîtea la cea de a doua prașilă a porumbului.

Cei 9 oameni ai văduvei grofului Lupu Kúnn prestau : unul câte 2 zile cu câte patru boi, unul 1 zi cu patru boi, trei 1 zi cu doi boi, unul 2 zile cu doi boi, doi (jeleri), câte o zi de robotă pe săptămînă cu palmele. Pe deasupra, îndeplineau o clacă de 2 săptămîni la secerat și 3 zile la cărat.

Din cei doi iobagi ai baronului Iosif Györfi, unul îndeplinea 1 zi cu patru boi și celălalt 2 zile de robotă pe săptămînă cu palmele. Totodată, ei efectuau, în plus, câte o săptămînă de clacă pe timpul secerișului și căratului.

Nobilul Gh. Dobai avea 9 oameni. Dintre aceștia, doi îndeplineau câte o zi de robotă pe săptămînă cu patru boi, iar ceilalți câte 2 zile, fie cu doi boi, fie cu palmele. Pe deasupra, efectuau o clacă continuă de o săptămînă la secerat și 3 zile la cărat.

Groful Ștefan Kúnn avea patru oameni, unul (iobag), prestînd 1 zi de robotă pe săptămînă cu boii, iar ceilalți (jeleri), câte 3 săptămîni pe an, fiecare. În plus, prestau și ei o clacă de 8 zile la secerat.

Cele mai numeroase zile de clacă le efectuau însă cei 4 oameni ai contelui Benedek Lázár și anume 3 săptămâni la seceratul cerealelor alodiale și 4 zile la căratul acestora. Sătenii au precizat că acest moșier a impus zilele de clacă în urmă cu zece ani (deci prin 1810). Din conscripție nu rezultă că și ceilalți nobili din Bozeș pretindeau iobagilor zile de clacă suplimentară.

Iobagii lui Lászk Noptsza din Fărcădinul de Jos, arătau, în septembrie 1820, că, în afară de slujba săptămînală, erau obligați la „zilele de clacă din vremea secerii și de cărătură”. În august 1820, iobagii nemeșului Gargots din Silvașul de Jos declarau : „Noi care slujim la domnul Gargots Elek și la ceilalți domni, fiindcă toți au în satul nost vii, lucrăm viile alea și facem fieștecare (cîte) o săptămîină de clacă la secere”.

Țăranii din Federi și Livezeni arătau, la fel, în 1820, că efectuau zile de clacă continuă pînă se termina secerișul și căratul cerealelor la curțile stăpînilor lor. De exemplu, cei 12 iobagi ai contelui Adam Kendeffy din Federi, îndeplineau cîte 2 zile de robotă săptămînală, fie cu boii, fie cu palmele. Cu toții erau obligați apoi la cîte „o zi muierască”. „Pe lingă asta, cu boii, au cu picioarele îi chichilean (obligat) a face tot insul o cale lungă... la secere și la cărătură îi chichilean a sta pînă se gată și a crșnui încă sint(em) chichileni” 7).

În unele sate, nobilii făceau rost de robotă suplimentară, impunînd iobagilor transformarea daturilor în natură, sau a dijmelor în zile de clacă. În iunie 1820, baronul Bornemisza preciza că 80 dintre iobagii săi din Sîntămăria de Piatră efectuau, fiecare la via sa din Măceu, cîte 12 zile de clacă pe an, în contul dijmelor.

În august 1820, iobagii din Pui relatau că nu dădeau dijmă deoarece o răscumpărau cu claca făcută în timpul secerișului și cu așa-zisul „lucru muieresc” 8). De altfel – după cum se va vedea mai jos – într-un număr însemnat de sate din comitatul Hunedoara, iobagii răscumpărau dijma cu zilele de clacă pretinse de nobili la seceratul și căratul cerealelor, precum și cu „zilele de slujbă muierască”.

O altă metodă folosită de nobili pentru a obține zile de muncă suplimentare consta în acordarea de împrumuturi, în bani sau în natură, țăranilor dependenți. În schimbul împrumuturilor acordate nobilii pretindeau, drept dobîndă, zile de clacă. În 1806, sătenii din Mintia arătau că în anii precedenți, contele-cămătar Ștefan Gyulai a acordat mai multor țărani, din satul învecinat Căinel, un împrumut între 60–70 florini. În contul cametei, țăranii respectivi i-au prestat ani de-a rîndul, cîte o zi de clacă pe an, fiecare. Dar, în anul conscripției, acești țărani n-au mai efectuat clacă, deoarece, între timp, au reușit să-și achite datoria 9).

Obiceiul pretinderii de robotă suplimentară, în contul unor împrumuturi acordate țăranilor dependenți, era practicat de nobilii din comitatul Hunedoara și înainte de 1800. În acest sens poate fi dat ca exemplu, moșierul Petru Bartsai. În 26 mai 1785 Petru Bartsai a vîndut, unui număr de 17 săteni din Bîrcea Mare și Cristur, 37 gălete și 2 mîerțe de porumb pentru suma de 100 florini. Deoarece sătenii n-au putut plăti această sumă, în momentul preluării porumbului, ei s-au angajat, ca pînă la achitarea banilor, să presteze anual, drept dobîndă, pentru

fiecare găleată împrumutată, cite 2 zile de clacă la cositul finului. Tot la 2 zile de clacă, pentru fiecare găleată s-au angajat să presteze și 21 săteni din Sint-andrei. Aceștia au cumpărat, în 27 mai 1785, de la Petru Bartsai, 32 gălete porumb, în valoare de 80 florini, pe care nu i-au putut achita imediat. Același moșier a mai dat, în 12 iulie 1820, alte 70 mierțe (17 gălete și 2 mierțe) porumb, unui număr de 12 iobagi de-ai săi din Peștișul Mare. Până la achitarea prețului porumbului, iobagii s-au obligat să-i efectueze cite 3 zile de clacă, după fiecare 5 gălete de porumb ¹⁰⁾.

Conscripția din 1815, a bunurilor lăsate moștenire de contele Samuel Gyulai, arată că și acesta obișnuia să împrumute țăranii din Mintia – unde-și avea curtea – cu cereale și furaje. Astfel, în 1792, a împrumutat unor iobagi 72 mierțe grâu, și 24 mierțe porumb, în valoare de 102 fl. ren. ; în 1811 aproximativ 200 mierțe grâu și porumb, în valoare de 632 fl. ren. și 12 cr. ; în 1812, fin în valoare de 290 fl. ren. ; în 1813, peste 200 mierțe grâu și porumb, în valoare de 352 fl. ren. ; în 1814, 4 mierțe grâu și 219 mierțe porumb, în valoare de 628 fl. ren. și 30 cr. ; iar în 1815 a mai dat 51 mierțe grâu și 121 mierțe porumb, în valoare de 853 fl. ren. și 20 cr. Valoarea totală a împrumuturilor de mai sus se ridică la 2 858 fl. ren. și 20 cr. Conscripția din 1815 nu precizează cite zile de clacă efectuau sătenii din Mintia, pentru cerealele și furajele împrumutate, dar se poate presupune că nu erau mai puține decît cele amintite în cazurile precedente ¹¹⁾.

Marea foamete care a început în Transilvania în anii 1813–1814 și a durat pînă în 1817–1818, a forțat cei mai mulți țărani din satele comitatului Hunedoara (și din celelalte comitate) să procedeze asemenea celor din Mintia. Adică să facă mai mulți ani la rînd, împrumuturi masive de cereale și furaje la stăpînii lor feudali, care, alături de prețuri exorbitante *), le-au impus, drept camătă și numeroase zile de clacă. Împrumuturile efectuate în anii foametei au contribuit nu numai la pierderea animalelor de jug cît și la pierderea a numeroase parcele arabile și fînate, date sub formă de zălog, de către majoritatea țăranilor transilvăneni. Ieșind sărăcite din acești ani deosebit de grei, multe din familiile de țărani dependenți, inclusiv din comitatul Hunedoara, nu au reușit să-și refacă potențialul economic, nici chiar în anul 1820, cînd s-a efectuat conscripția czirákiană.

În afară de metodele înșirate mai sus, în goana lor după supramuncă, moșierii din comitatul Hunedoara, asemenea celor din restul Transilvaniei, recurgeau, desigur, și la alte mijloace. În perioadele de vîrf ale muncilor agricole, unii nobili pretindeau zile de clacă, pentru: judele și preotul sătesc, podul plutitor, taurul, armăsarul sau vierul curții, diferiți paznici de curte, de hotar, de pădure, de vie, diferite categorii de păstori ; alții pentru acordarea de lemne de foc și de construcții din pădurile alodiale, de pășune suplimentară din fînate sau pășunile alodiale, pentru darea în folosință a unor sesii pustii etc., etc.

Indiferent de forma sub care se pretindea, claca suplimentară, ca și robota, apăsa deosebit de greu asupra gospodăriilor țăranilor dependenți. Claca pretinsă, în plus, peste robota obișnuită, compromitea, adesea, recolta de pe pămînturile iobăgești. Claca suplimentară constituia o manifestare concretă a goanei moșierilor după supramuncă.

Fără să prezinte ponderea și greutatea zilelor de robotă, daturile în muncă și în natură apăsau și ele asupra gospodăriilor iobăgești din comitatul Hunedoara.

Daturile în muncă erau obligații impuse, indeosebi, femeilor țăranilor dependenți, uneori putînd fi antrenați, pentru executarea lor, și alți membri ai familiilor iobăgești. Cele mai generalizate daturi în muncă erau legate de prelucrarea linii și, mai ales, a cînepii curților nobiliare, adică torsul și țesutul. În comitatul Hunedoara, ele includeau, în unele localități, și alte munci casnice, necesare bunului mers al curților nobiliare, cum ar fi : cernutul sau vînturatul cerealelor gospodăriilor moșierești ; spălatul rufelor curților nobiliare ; efectuarea curățeniei zilnice sau periodice în camerele stăpînilor feudali ; plivitul zarzavaturilor și a legumelor din grădinile curiale ; culesul fructelor și a fasolei din grădinile curiale și de pe pămînturile alodiale ș.a.m.d.

Oficial, soțiile țăranilor dependenți nu erau obligate decît la tors și la țesut. Cantitatea torsului și a țesutului a fost fixată, în 1769, prin „Certa puncta”, la cel mult 4 funți de cînepă sau lină și, respectiv, la 10 coți de pînză sau pănură. Dar, asemenea robotei, daturile în muncă, nefiînd fixate printr-o lege votată de dieta transilvăneană, torsul și țesutul variau de la o comună la alta, de la un stăpîn feudal la altul, de la o categorie de țărani la alta. Conscriptiile particulare și oficiale, din primele două decenii ale sec. XIX, arată că în unele localități moșierii nu pretindeau iobagilor nici un fel de daturi în muncă, printre acestea putînd fi enumerate : Nevoieș, Chișcădaga, Șeulești, Brănișca, Sintămăria de Piatră și altele. În 1807, iobagii moșteniți de baronul Gh. Bánffy în Nevoieș și Chișcădaga nu erau obligați nici la daturi în muncă, nici la daturi în natură. În celelalte trei sate, înșirate mai sus, iobagii au declarat, în 1820, că nu erau obligați la daturi în muncă, ci numai la daturi în natură.

În cele mai multe sate hunedorene daturile în muncă erau în uz. Cu prilejul conscripției cizărikiene, sătenii din Bozeș, de exemplu, arătau că la doi, din cei 13 nobili, femeile iobagilor erau obligate, fiecare, să toarcă anual pînă la 2 funți de cînepă, la unul cîte 4, la șapte cîte 3, iar la unul, iobagii răscumpărau daturile, împreună cu toate celelalte obligații, cu taxe bănești. Țesutul se efectua la opt stăpîni feudali, la ceilalți cinci iobagii răscumpărîndu-l cu taxe ce variau între 7 și 30 cr. Despre cei șase oameni ai grofului Sigismund Kúun se precizează că erau obligați la zece zile anual pentru efectuarea diferitelor munci legate de prelucrarea cînepii și, în plus, femeile trebuiau să toarcă 3 funți de cînepă, să țese 10 coți de pînză și să cearnă grîul stăpînului lor. Iobagii din Bozeș, torceau anual, împreună, 241 funți cînepă. Pe lîngă aceasta, o parte țeseau 40 coți pînză, iar cealaltă parte răscumpărau țesutul cu 33 zloți și 3 cr. pe an. În Vălișoara, nouă din cei zece stăpîni feudali impuneau soțiilor iobagilor să toarcă cîte 2 funți de cînepă sau lină, iar unul cerea să i se toarcă o oca *) de cînepă pe an. În total, femeile iobagilor din Vălișoara țeseau anual 240 funți de cînepă și răscumpărau țesutul cu 40 zloți ¹²⁾.

Într-o serie de sate din comitatul Hunedoara, și anume în Bejan, Petros, Fărcădinul de Jos, Fărcădinul de Sus, Federi, Livezeni, Măgura, Nojag, Pui, Sălașul de Sus, Săcămaș, Sintandrei, Silvașul de Sus, Silvașul de Jos, Vilcelele Rele etc., obligația de a torce și a țese s-a transformat într-o zi de slujbă săp-

tăminală, pe tot parcursul anului. Cunoscută din conștiinței sub denumirea de „zi muierască”, ea se adăuga celor 2-3 zile de slujbă săptămînală, la care erau obligați capii familiilor iobăgești. Din relatările făcute de țărani dependenți, cu prilejul conscripției cizirăkiene, rezultă că ea reprezenta, de regulă, un fel de răscumpărare a dijmii iar, uneori, și a daturilor în natură. În acest sens, iobagii din Fărcădinul de Sus au mărturisit, în iulie 1820, că nu dădeau dijmă decît din animalele mărunte, deoarece pentru cea din stupi și din cereale, „gîndim că am făcut slujba cea muierască și claca la secere”. În august 1820, sătenii din Sălașul de Sus relatează că, în afară de cele 2 zile de robotă săptămînală, fiecare din cei 15 iobagi ai nobililor Laurențiu și Vasile Mara erau obligați la „cite o zi muierască peste săptămîină, și, peste aia, 3 drumuri (cărăușii lungi în alte localități), fără slujbă facem pe an”. În septembrie 1820, cei șase oameni ai nemeșului Iosif Csoká din Livezeni se plîngeau că, în afară de cele 2 zile de slujbă iobăgească săptămînală, erau obligați să meargă la secere și la coasă pînă se termina lucrul pe pămîntul alodial, iar, în contul slujbei muierăști trebuiau să toarcă, să țese și să ducă la pive cite 12 ocale (funți) de lînă. În sfîrșit, declarațiile țăranilor dependenți din Nojag ajută la înțelegerea și mai clară a noțiunii de „zi muierască”. Referindu-se la iobagii nemeșului Sigismund Nándrá și la cei ai văduvei lui Gh. Nándrá, după ce subliniază că nu dau nici dijmă, nici daturi în natură, ei precizează : „...cînd îi lipsă în curte la tors, la cernut și la alt lucru muieresc (le iau) și pe femeii la lucru”. Această precizare arată că moșierii din comitatul Hunedoara impuneau femeilor iobagilor în „ziua muierască”, pe lîngă tors, țesut și cernutul sau vînturatul cerealelor, și alte munci necesare bunului mers al curților nobiliare, care puteau cuprinde, plivitul zarzavaturilor și culesul fructelor din grădinile curiale, spălatul rufelor curții, coptul pîinii etc.¹³⁾.

Uneori, moșierii admiteau ca în locul femeilor să fie puși la dispoziția curții lor nobiliare, în contul „zilei muierăști”, copiii iobagilor. Astfel, sătenii din Dem-suș, arătau în august 1820, că erau obligați „la ziua muierască, acu copilărească, cu care precum gîndim răscumpărăm dijmă”¹⁴⁾.

Exemplele înșirate mai sus dovedesc că daturile în muncă nu se ridicau la importanța zilelor de robotă. Totuși ele constituiau o greutate, în plus, pentru familiile iobăgești. Pretinse în foarte multe cazuri „peste slujbă”, ele sustrăgeau, alături de forța de muncă a femeilor și pe cea a copiilor sau chiar pe cea a bătrînilor (îndeosebi la smulsul, topitul și melîtatul cînepii), de la bunul mers al gospodăriilor iobăgești. Daturile în muncă prezentau, desigur, greutatea cea mai mare în satele unde moșierii le-au transformat în obligații cu caracter permanent, sub denumirea de „zile muierăști”. Prin însuși specificul lor, daturile în muncă prezentau o mare varietate, în unele localități fiind mai ușoare, în altele mai grele. O varietate și mai mare prezentau daturile în natură. Daturile în natură pot fi încadrate însă, împreună cu dijma, în renta în natură.

Daturile în natură apar, în conscripțiile de la sfîrșitul sec. XVIII și de la începutul celui următor (împreună cu daturile în muncă), sub denumirile de dajdii, dații, daciai, munera, censuri. Daturile în natură se pretindeau sub o multitudine de forme. Cu reglementările încercate de puterea centrală, în a doua jumătate a veacului al XVIII-lea, cele mai obișnuite erau una sau mai multe găini, 10-20

ouă, și 1-5 cocoși tineri denumiți în conscripții „pui de coponit” sau „claponi”. În cazuri mai rare, ele continuau să cuprindă tot felul de produse alimentare și anume, cantități variabile de unt, brinză, alune, mere pădurețe, ciuperci, chimin, hrean etc. De asemenea, un anumit număr de pești, găinușe, căprioare, melci și chiar miei sau berbeci. La fel, puteau cuprinde piei de jder, tocuri sau legături de rășină, coaje de tei pentru legatul viței de vie, vase și unelte de lemn, mierre de ovăș și altele, în funcție de obicei și de necesitățile curților nobiliare.

În cele mai multe sate, daturile în natură constau dintr-o găină și din zece ouă, pe care iobagii le dădeau stăpînilor feudali la sărbătorile de iarnă sau de primăvară. În comitatul Hunedoara, la astfel de daturi erau obligați, la începutul sec. XIX, țăranii dependenți din Mintia, Fărcădinul de Sus, Sălașul de Sus, Vilcelele Rele și altele. În Șoimușul de Mureș, Silvașul de Sus, Fărcădinul de Jos, Vălișoara etc., daturile în natură variau între 1-2 găini, 1-2 pui de coponit și 10-20 ouă¹⁵⁾.

În anul 1806, iobagii contelui Ștefan Gyulai din Sulighete dădeau, fiecare, anual, cite 1 găină și 10 ouă la crăciun, cite 1 găină și 10 ouă la paști și, pe deasupra, în timpul verii, după fiecare sesie întreagă, cite 12 „pui de coponit”. Tot în 1806, iobagii aceluiași conte din Săliștioara, Dealu Mare și Boholt, erau obligați să dea 1 găină și 10 ouă la crăciun, tot atita la paști, plus, cite 12 găini de fiecare sesie întreagă, pe an. În Boholt, iobagii contesei Susana Bethlen dădeau fiecare, în 1820, cite 1 „pui de coponit” și 20 ouă ; ai nemeșului Kenderesi cite 2 găini, 3 „pui de coponit” și 20 ouă ; iar cei ai micii nobile Elena Vályá cite 4 găini, 4 „pui de claponi” și 10 ouă¹⁶⁾.

Printre satele unde daturile în natură erau deosebit de apăsătoare, în preajma anului 1820, se numără Federi, Livezeni și Petrila. În Federi, de exemplu, oamenii grofului Adam Kendeffi dădeau anual cite 1 găină, 1 „pui de coponit”, 12 ouă, 2 cupe de alune, 1 zlot drept bani de bici, 1 zlot pentru răscumpărarea iernatului caprelor ; ai nobilului Alexa Kendeffi cite 1 găină, 1 „pui de coponit”, 12 ouă, 1 găinușe, 1 cupă de alune, 50 melci, 1 zlot ca răscumpărare a iernatului caprelor, 1 zlot pentru răscumpărare a torsului și țesutului și 2 zloți ca răscumpărare a crișmăritului ; ai succesorului lui Francisc Kendeffi, fiecare cite 1 găină, 1 „pui de coponit”, 10 ouă, 2 cupe de alune, 1 zlot „bani de bici”, 1 zlot ca răscumpărare a țesutului, 10 cr. drept răscumpărare a datului melcilor și, în comun, 36 zloți și 30 cr. pentru răscumpărarea crișmăritului ; ai urmașului lui Iosif Kendeffi cite 1 găină, 1 „pui de coponit”, 10 ouă, 2 cupe de alune, 30 cr. drept „bani de bici”, 10 creițari ca răscumpărare a datului melcilor și, laolaltă, 10 zloți pentru răscumpărarea crișmăritului ; ai fiului lui Nicolaie Kendeffi cite 1 găină, 1 „pui de coponit”, 20 ouă, 1 zlot pentru răscumpărarea țesutului, 3 zloți drept răscumpărare a datului melcilor (probabil împreună) și 3 zloți (tot împreună), pentru răscumpărarea circiumăritului ; ai nemeșului Vasile Koszta cite 1 găină, 1 „pui de coponit”, 10 ouă, 1 cupă alune, 2 găinușe ca răscumpărare a țesutului, 1 zlot pentru iernatul caprelor, 2 zloți pentru datul melcilor și, împreună, 6 zloți pentru răscumpărarea circiumăritului. În total, iobagii din Federi dădeau anual : 46 găini la crăciun, 46 „pui de coponit”, 75 cupe alune, 13 găinușe, 500 melci, 14 fl. ren. și 30 cr. drept „bani de bici”, 14 fl. ren. pentru iernatul caprelor și 75 fl. ren. și 36 cr. ca răscumpărare a circiumăritului.

Iobagii din Livezeni dădeau, fiecare, anual : a) cei cinci oameni ai văduvei nemeşului Daniel Pui cite 2000 praştile (şindrile sau şite ?), 2 cupe de unt, 1 oca peşte, 1 găinuşe, 1 fele (o jumătate font) răşină, 1 fele seminte de ienupăr, 1 căprioară, trei din ei cite 2 şeldei (peşti) şi doi cite 2 flori pentru răscumpărarea „slujbei muiereşti” ; b) cei şapte oameni ai soţiei lui Iosif Buda cite 1 fele de răşină, cite 200 praştile (cind li se pretindeau), unul din ei 1 şeldoai, altul 2 ocale de peşte, iar cinci, împreună, 1 căprioară ; c) cei şapte oameni ai lui Samuel Bălint cite 100 praştile, 1 găinuşă, patru din ei cite 200 melci, ceilalţi trei cite 100 melci şi, fiecare, cite 1 florin pentru răscumpărarea „lucrului muieresc” ; d) cei cinci oameni ai lui Avram Bălint cite 1 găinuşe, 200 melci, 200 praştile, şi 2 florini ren. pentru răscumpărarea „lucrului muieresc” ; e) cei cinci iobagi ai lui Ioan Bălint cite 1 găină, 12 ouă, 5 suluri de cercuri, 1 florin pentru răscumpărarea „lucrului muieresc” ; f) cei doi oameni ai soţiei lui Francisc Kendeffi cite 1 fele răşină, 1 berbec ca răscumpărare a crîsmăritului, 15 cr. drept „bani de bici”, 3 cr. pentru datul melcilor, 1 fl. pentru răscumpărarea „slujbei muiereşti” ; g) cei doi oameni ai nemeşului Ştefan Bajo cite 200 melci, 20 găinuşe şi 20 praştile ; h) cei zece oameni ai soţiei lui Ştefan Buda cite 25 suluri de cercuri, 1 coş de răşină, 30 melci, 1 găină, 20 ouă şi 3 cupe unt sau 1 fl. pentru răscumpărarea „lucrului muieresc” ; i) cei trei oameni ai nemeşului Paul Herczeg cite 2 ocale brînză, 2 ocale sfori de tei şi 1 oca de răşină ; j) cei trei oameni ai soţiei lui Samuel Bajo cite 1 găină, 12 ouă, 300 melci, 1 fl. pentru răscumpărarea „lucrului muieresc” ; k) cei şase oameni ai moşierului Iosif Nălăţzi cite 1 găină, 1 fele de unt de crăciun, tot atît de paşti, 100 praştile, 1 coastă (de porc), 2 cupe săminţă de cînepă, doi 200 melci, celălalt 125 melci şi 5 fl. „bani de bici” ; l) cei 17 oameni ai soţiei lui Iosif Kendeffy cite 1 fele de seu, 1 oca de răşină, 100 melci, 2 cupe alune, 1 găină de crăciun, 1 găinuşe în loc de 10 ouă, 1 oca păstrăvi, 1 oca hrean, 20 cr. „bani de bici”, 24 cr. pentru răscumpărarea jirului păscut de porci, 3 cr. pentru răscumpărarea ţesutului şi 2 fl. pentru răscumpărarea circiumăritului. Iobagii celorlalţi 17 nobili din Livezeni erau obligaţi la daturi mai puţine sau le răscumpărau, împreună cu celelalte obligaţii feudale, cu anumite taxe băneşti. Cei 140 iobagi, din această localitate, dădeau anual împreună : 5 căprioare, 76 găinuşe, 8 şeldei (galocza), 39 oca păstrăvi, 64 cupe unt, 30 găini, 240 ouă, 8½ ocale seu, 370 melci, 5 cupe boabe de ienupăr, 29 cupe răşină, 275 suluri de cercuri, 10 500 şindrile, 12 fl. şi 30 cr. „bani de bici”, 74 fl. „taxă muierescă” şi 34 fl. pentru răscumpărarea circiumăritului.

Tot atît de grele şi de numeroase erau daturile în natură şi în Petrila, locuită, în 1820, de 360 iobagi români, aparţinînd grofilor Adam, Paul, Francisc şi Borbala Kendeffy. Aceşti iobagi dădeau anual : 19 căprioare, 66 perechi de găinuşe, 62 găini, 170 „claponi”, 620 ouă, 208 cupe alune, 3 800 melci, 224 tocuri de răşină, 12 900 şindrile, 30 000 pari de vie, 64 zloti „bani de bici”, 38 ocale de seu. Ultimilor trei grofi, iobagii dădeau, în plus, 34 berbeci, 18 piei de jderi şi 286 zloti, pentru răscumpărarea datului seului, a birişitului, a circiumăritului şi a „slujbei bărbăteşti şi muiereşti” 17).

Exemplele înşirate mai sus arată că daturile în natură variau, într-o măsură mai mare decît cele în muncă. Daturile în natură, împreună cu dijmele, lipseau

gospodăriile iobăgești de o parte din produsele alimentare. Acolo unde daturile în natură erau extinse asupra celor mai variate produse alimentare și de altă natură, ele erau mai grele decât dijmele. În schimb, în localitățile unde daturile în natură se rezumau numai la una sau câteva găini, la unul sau câțiva cocoși tineri și la 10–20 ouă, dijmele erau incomparabil mai grele decât daturile în natură. În general, dijmele – după cum se va vedea – continuau să ocupe și la începutul sec. XIX, primul loc, în ansamblul obligațiilor în natură, pe care iobagii și jelerii le aveau față de stăpînii lor feudali.

Dijmele erau obligații ale țăranilor dependenți, potrivit cărora trebuiau să dea, statului sau stăpînilor feudali, a zecea parte din toate produsele obținute pe pămînturile lor arabile, adică din grîu, secară, orz, ovăz, mei, porumb, cînepă, în, vin, iar din a doua jumătate a sec. XVIII și din fasole, mazăre, linte, ceapă, varză, cartofi, lubenite etc. (Legumele, zarzavaturile și fructele produse în grădinile din interiorul vetrei satelor nu se dijmuiu). Dijmele cuprindeau, de asemenea, și obligația iobagilor de a da a zecea parte din animalele mărunte și anume, din porci, miei, iezi, precum și din stupi.

Pînă la mijlocul sec. XVI, dijmele au fost percepute numai de biserica catolică de la țăranii catolici. Cu ocazia reformei religioase din 1566, o dată cu averile bisericești și mănăstirești, a fost secularizat însă și dreptul de a percepe dijmă. Ceea ce a însemnat că acest drept a trecut de la biserică la stat. Cum însă visteria principilor transilvăneni nu s-a prea interesat de stringerea dijmelor, nobilii au profitat de împrejurare și au reușit să impună, prin Diploma Leopoldină din 1691, dreptul de a arenda dijma de la stat. Conscripțiile de la sfîrșitul veacului XVIII și de la începutul celui următor, arată că nobilii continuau să arendeze, total sau parțial, dijmele în toate comitatele transilvănene, inclusiv în comitatul Hunedoara. Astfel, cu prilejul conscripției czirákiene, iobagii din Brănișca, Săcămaș, Sintandrei și din alte sate, au declarat că stăpînii lor răscumpărau integral dijmă. În iunie 1820, sătenii din Brănișca, de exemplu, spun: „Iosagul (averea) Brănișcăi îi sub dijmă fiscălească, pentru care stăpînii noștri, măriile sale, arindă hotărîtă în locul ăsteia plătesc”. În iulie 1820, locuitorii din Sintandrei au arătat și ei că dijma în satul lor era fiscală. Dar, cu excepția domeniului fiscal Deva, ceilalți stăpîni feudali plăteau anual fiscoi o arendă și, de aceea, iobagii proprii le dădeau lor dijmă din tot felul de bucate, precum și din miei și porci. Cei ce aveau sub zece miei sau porci, răscumpărau dijma cu cîte 2 creîțari de fiecare miel sau porc ¹⁸⁾.

În unele sate, ca, de pildă, în Șoimușul de Mureș, dijma era percepută și de către fisc și de către stăpînii feudali. În astfel de cazuri, coexistența dijmei fiscale cu cea pretinsă de nobili, se explică prin aceea, că aceștia din urmă arendau numai dijma din produsele solului, cea din animalele mărunte continuînd să o perceapă fiscul ¹⁹⁾.

Într-o serie de sate situate în zone deluroase și muntoase nobilii nu pretindeau iobagilor decât dijma din animalele mărunte. Printre acestea pot fi amintite Federi, Luncani, Nojag, Vălișoara etc. În Federi, de exemplu, iobagii au subliniat, în octombrie 1820, că nu aveau obligația de a da dijma din cereale, ci numai din oi, capre, porci și stupi. Acei care aveau sub zece, răscumpărau dijma plătind de fiecare miel, ied, porc sau stup cîte 6 creîțari. Doar nemeșul Vasile

Kosztá pretindea iobagilor lui răscumpărarea integrală a „mieilor de Singeorz” (adică o dijmei de primăvară din miei), cu 4 zloți. Iobagii din Federi au arătat că nu dădeau dijma din cereale deoarece o răscumpărau cu „Ziua muierască” și cu zilele de clacă pe care le prestau la seceriș. După cum s-a văzut mai sus, cu aceste zile răscumpărau integral sau parțial, dijma din cereale sau din animalele mărunte și iobagii din Demsuș, Fărcădinul de Jos, Fărcădinul de Sus, Livezeni, Măgura, Petrila, Sălașul de Sus, Silvașul de Jos, Silvașul de Sus, Vilcelele Rele etc. În Măgura și Silvașul de Sus răscumpărarea era totală, dar în celelalte numai parțială, deoarece stăpînii feudali continuau să perceapă dijma din miei, iar în Vilcelele Rele și din vin.

Iobagii din Nojaș au precizat, în august 1820, că la ei în sat nu era în uz dijma fiscală. Nu era în uz nici dijma din produsele solului. Chiar și dijma din animalele mărunte o percepeau numai doi din cei cinci stăpîni feudali, și anume contesa Susana Bethlen și nemeșul Ludovic Bartsai. Dar și aceștia pretindeau numai dijma din porci.

Tot numai la dijmă din porci erau obligați și iobagii a șase din cei zece stăpîni feudali din Vălișoara. Cei care pretindeau, în afară de dijma din porci, și dijmă din miei, iezi și stupi, erau grofii Ludovic și Albert Gyulai. Iobagii lor puteau răscumpăra dijma din porci cu 3 florini, iar pe cea din miei, iezi și stupi, dacă aveau sub zece, cu cîte 2 groșițe sau 6 creițari de bucată. Iobagii văduvei lui Francisc Fábian și ai văduvei lui Samuel Kenderesi nu erau obligați la nici un fel de dijmă²⁰).

Vălișoara, împreună cu Luncani, Boholț, Bejan, Sulighete, Săliștioara, Dealu Mare, Runc, Fornădia și altele, făceau parte dintr-un grup de sate în care, dacă dijma din miei, iezi, stupi și eventual cereale se percepea obișnuit, în schimb din porci se pretindea unul gras. Dar nu unul din zece porci, ci unul gras de fiecare sesie întreagă. Porcul gras trebuia dat însă de toate familiile iobăgești ce populau sesia întreagă, indiferent de numărul lor. Dacă sesia era de jumătate, familiile iobăgești ce o foloseau aveau obligația de a da numai o jumătate de porc gras, sau se puteau înțelege cu familiile țăranilor ce foloseau altă sesie de jumătate, pentru a da împreună unul. În 1806, de pildă, contelui Ștefan Gyulai îi reveneau : a) un porc gras după sesia întreagă și cîte o jumătate de porc gras după cele trei jumătăți de sesii pe care le avea în Sulighete, deși sesia întreagă era folosită de un singur iobag iar jumătățile de sesie de 9, 7 și respectiv 2 familii de iobagi ; b) în Săliștioara îi reveneau doi porci grași după două sesii întregi folosite de 4 și respectiv 13 familii, precum și o jumătate de porc gras după o jumătate de sesie folosită de 2 familii de iobagi ; c) în Gelmar, o jumătate de porc gras după o jumătate de sesie veche folosită de 6 familii de iobagi ; d) în Vălișoara, o jumătate de porc gras, după o jumătate de sesie, folosită de 4 familii de iobagi ; e) în Fornădia, la fel, după o jumătate de sesie folosită de o familie de iobagi ; f) în Runc, doi porci grași, după două sesii întregi, folosite de două și respectiv o familie de iobagi ; și g) în Boholț, doi porci grași, după două sesii întregi, folosite fiecare de cîte 2 familii de iobagi. În 1806, iobagii contelui Ștefan Gyulai din satele înșirate mai sus dădeau individual dijmă și din miei, iezi și stupi. Acei care aveau sub zece, plăteau, de fiecare miel, ied sau stup cîte 12 dinari, drept răscumpărare a dijmei. În niciuna

din aceste localități nu se percepe dijma din cereale, iar de la jeleri nu se prețindea nici dijma din porci, nici cea din miei, iezi sau stupi.

În 1815, urmașilor contelui Samuel Gyulai le reveneau, la fel, cite un porc gras sau cite o jumătate de porc gras, după sesiile întregi și, respectiv, de jumătate pe care le-au moștenit în Bejani, Sulighete, Săliștioara, Vălișoara, Dealu Mare și Fornădia, deși ele erau folosite de una pînă la 15 familii de iobagi. Spre deosebire de porcul gras, dat împreună de familiile ce foloseau sesiile, dijma din miei, iezi și stupi se percepea individual și de către fiii grofului Samuel Gyulai. Și în 1815, iobagii ce aveau sub zece miei, iezi sau stupi, răscumpărau dijma cu cite 6 cr. bucata.

Atît în conscripția din 1806, cit și în cea din 1815, se precizează că familiile iobăgești ce foloseau jumătăți de sesii se asociau între ele, pentru a da împreună un porc gras. În Săliștioara, de exemplu, cele 15 familii ce foloseau, în 1806, primele două jumătăți de sesii, dădeau, împreună un porc gras. Iar cele două familii ce foloseau cea de a treia sesie de jumătate, denumită „Trifească”, se asociau cu cei ce foloseau sesia de jumătate, denumită „Fornadiană”, pe care contele Ștefan Gyulai o ținea în zălog de la nemeșul Nádudvár.

Conscripția din 1815, arată că porcul gras putea fi răscumpărat cu bani. De pildă, în Fornădia, cei doi iobagi care foloseau sesia întreagă, puteau răscumpăra porcul gras cu 3 fl. ren., cei cinci iobagi care foloseau sesia întreagă din Dealu Mare îl puteau răscumpăra cu 6 fl. ren.; iar iobagul ce folosea jumătatea de sesie veche din Vălișoara, dădea, în locul jumătății de porc gras, 6 fl. ren. pe an etc.²¹⁾.

În satele de mai sus, obiceiul de a da porcul gras, precum și practica de a-l răscumpăra cu bani, era în vigoare și în 1820. În Vălișoara, de exemplu, în afară de membrii familiei Gyulai, permiteau răscumpărarea porcului gras; contesa Susana Bethlen (văduva lui Avram Bartsai), nemeșul Domokos Szeredai, nemeșul Ribitzei și urmașii micului nobil Adam Buda. Cei 20 iobagi ai contesei Susana Bethlen răscumpărau, împreună, porcii grași cu 14 florini anual; cei patru iobagi ai lui Domokos Szeredai cu 4 florini; cei trei iobagi ai urmașilor lui Adam Buda cu 6 florini; iar iobagul lui Ribitzei cu 3 florini.

În Bozeș, răscumpărau în 1820, porci grași: oamenii căpitanului Levandai cu 20 zloți; ai contelui Sigismund Kúnn cu 10 zloți; ai grofului Ștefan Kúnn cu 2 zloți și 30 cr.; și tot cu atît cei ai baronului Györffi. În acest sat, ceilalți nobili, și anume, baronul Leopold Bornemisza, contele Vasile Kúnn și fratele acestuia, Lupu Kúnn percepeau, în afară de porcul gras, și dijma obișnuită din miei, iezi și stupi. Singur nemeșul Szentpáli pretindea oamenilor săi dijma obișnuită din toate animalele mărunte și din toate produsele solului²²⁾.

Exemplele de mai sus dovedesc că, în primele două decenii ale sec. XIX, dijma prezenta o relativă uniformitate, chiar dacă în unele sate se percepea numai din animalele mărunte, iar în altele, și din animalele mărunte, și din cereale. Conscripțiile mai arată că, în acest interval, transformarea rentei din natură în bani a făcut oarecare progrese. Procesul transformării rentei din natură în bani este mai evident în cazul dijmii decît în cazul daturilor. El este reflectat de conscripții și în cazul rentei în muncă.

Renta în bani, după cum o caracterizează Lenin, era „rentă în natură, transformată în bani... în virtutea dezvoltării producției de mărfuri”²³). Procesul de transformare a rentei în natură în rentă în bani, era deci, consecința dezvoltării producției de mărfuri. Acest proces corespunde perioadei în care capitalul comercial și circulația monetară cunoaște o dezvoltare deosebită. Primele două decenii ale sec. XIX corespund în cazul Transilvaniei, perioadei în care procesul de descompunere a orânduirii feudale se accentuează. În această perioadă, ca urmare a dezvoltării comerțului și a circulației monetare, procesul transformării rentei în natură și a celei în muncă în rentă în bani, face incontestabile progrese și în comitatul Hunedoara. Trebuie subliniat că în acest comitat renta în bani a făcut cele mai mari progrese, fie în satele situate în apropierea centrelor miniere și a orașelor Hunedoara, Deva, Hațeg, Orăștie, fie în apropierea granițelor cu Țara Românească. Deci, în acele localități unde și moșierii și țărani dependenți au fost atrași pe scară mai largă în relațiile de marfă bani. Printre aceste localități pot fi amintite : Bozeș, Brănișca, Briznic, Bejani, Certej, Dealu Mare, Federi, Livezeni, Nevoieș, Petrila, Silvașul de Jos, Sintandrei, Vălișoara, Gelmar, Fornădia și altele. În Bozeș și Federi progresul rentei în bani este mai evident la daturi, în Vălișoara, Dealu Mare și Fornădia, la dijmă și daturi, în Silvașul de Jos la robotă, în Brănișca la robotă și dijmă, în Livezeni și Petrila la robotă și daturi, iar în Sintandrei și la robotă și la daturi, și la dijmă.

În toate aceste localități renta în bani a făcut, într-adevăr, progrese, dar ea continuă să coexiste alături de renta în muncă și în natură. În Bozeș (s-a arătat mai sus), iobagii conților Ștefan și Sigismund Kúnn, cei ai grofului Györffi și cei ai căpitanului Levandai își răscumpărau dijma plătind anual între 2 zloți și 30 cr. și 20 zloți. Ceilalți nobili continuau să o pretindă însă în natură. La fel stăteau lucrurile și cu daturile în muncă. Oamenii căpitanului Levandai și cei ai baronului Leopold Bornemisza răscumpărau țesutul, plătind anual, fiecare, între 7 și 14 cr., în timp ce iobagii celorlalți nobili din Bozeș prestau efectiv torsul și țesutul. De altfel, și oamenii căpitanului Levandai și cei ai baronului Bornemisza răscumpărau numai țesutul, nu și torsul. Și mai defavorabil era raportul între renta în bani și robotă. În Bozeș, numai doi iobagi își răscumpărau zilele de robotă (împreună cu celelalte obligații), plătind anual o rentă în bani de 20 zloți. Restul iobagilor le îndeplineau efectiv, prestind anual, împreună, 1 163 zile cu cite 2 boi și 6 646 zile cu palmele.

În cazul satelor Livezeni și Petrila, alături de daturi în muncă și în natură, iobagii dădeau importante sume de bani. În aceste sate, situate în apropiere de pasul Vulcan, de Hunedoara și Hațeg, a înregistrat progrese însemnate și procesul de transformare a rentei în muncă în rentă în bani. În Livezeni, de exemplu, cei 140 iobagi răscumpărau așa-zisa „slujbă bărbătească” cu suma de 497 fl. pe an. Alături de această sumă importantă, ei prestau 13 270 zile de slujbă anuală. În Petrila, toți cei 147 de iobagi ai grofului Adam Kendeffi și-au răscumpărat robota plătind împreună, o rentă anuală, de 1 600 zloți. Spre deosebire de iobagi, cei 60 jeleri ai acestui grof, continuau să presteze renta în muncă, efectuind 3 000 zile pe an²⁴).

Renta în bani era prezentă deci la începutul sec. XIX în diferite părți ale comitatului Hunedoara, fără a ajunge să se generalizeze. În ansamblul localită-

șilor rurale hunedorene, satele unde robota a fost înlocuită, total sau parțial, cu taxe bănești, erau incomparabil mai puține decât acelea unde se pretindea numai renta în muncă. La fel, erau cu mult mai puține satele unde daturile și dijele fuseseră înlocuite, total sau parțial cu rentă în bani, în comparație cu acelea unde continuau să se pretindă numai în natură și în muncă. În localitățile unde cele trei tipuri de rentă coexistau, în cele mai multe cazuri, obligațiile în muncă și în natură jucau un rol mai important decât cele în bani.

Dacă renta în bani n-a făcut progrese mai mari, în primele două decenii ale secolului al XIX-lea, acest lucru se explică, pe de o parte, prin insuficiența dezvoltare a unor orașe și regiuni industriale, care să dea posibilitate iobagilor

Nr. crt.	Denumirea localității	Anul conscripției	Nr. stăpînilor feudali	Nr. familiilor de țărani dependenți	Nr. zilelor de robota prestate anual cu		Nr. funcțiilor de lină sau cînepe toți anual	Nr. coților de pinză teșuți anual	Nr. găinilor date anual	Nr. cocoșilor tineri dați anual	Nr. ouălor date anual
					boii	palmele					
1.	Mintia	1806	1	18		2444	—	—	—	—	—
2.	Sulișhete	1806	1	23		2588	—	—	46	276	460
3.	Săliștioara	1806	1	23		2954	—	—	210	—	300
4.	Certej	1807	1	23		2231	—	—	16	16	160
5.	Boholț	1820	5	65		4479	5	—	34	61	880
6.	Bozeș	1820	13	99	1918	6646	241	40	243	—	1350
7.	Brănișca	1820	1	64		6604	—	—	63	126	630
8.	Demsuș	1820	13	40		3792	—	—	34	5	396
9.	Fărcădinul de Jos	1820	1	16		1024	—	—	16	32	192
10.	Fărcădinul de Sus	1820	5	35	1456	2536	—	—	35	—	420
11.	Federi	1820	6	46		3276	260	267	46	46	548
12.	Luncani	1820	1	49	—	5304	—	—	—	—	—
13.	Măgura	1820	31	46	—	3355	—	—	3	—	30
14.	Nojag	1820	5	50		4628	—	—	40	43	650
15.	Livezeni	1820	29	140	—	13270	264	40	30	—	240
16.	Petrila	1820	8	270	—	13443	1200	—	62	117	620
17.	Pui	1820	5	72	3540	6612	430	—	72	80	864
18.	Sălașul de Sus	1820	6	24		3640	—	—	24	—	288
19.	Săcămaș	1820	2	33	—	3122	—	—	2	16	201
20.	Sîntămăria de Piatră	1820	1	166	—	5504	240	—	—	52	260
21.	Sîntandreaș	1820	4	69		4982	55	48	37	21	481
22.	Silvasul de Sus	1820	5	10	—	1562	—	—	10	10	120
23.	Șoimușul	1820	8	72		5876	17	—	73	73	1440
24.	Vîlcelele Rele	1820	12	54		5616	—	—	54	—	540
25.	Vălișoara	1820	10	49		6500	98	—	49	99	710

să-și valorifice, în condiții optime, produsele agricole și forța de muncă, pentru a-și putea răscumpăra obligațiile feudale ; iar pe de altă parte, se explică prin faptul că nici nobilii n-au avut mijloace financiare pentru a-și procura inventar viu și mort propriu, cu ajutorul căruia să înlocuiască forța de muncă gratuită a țăranilor dependenți. Iată de ce, renta în bani n-a ajuns să se generalizeze, în preajma anului 1820, continuând să predominie renta în muncă.

Tabelul de mai jos, întocmit pe baza conscripțiilor unor moșii particulare și a celei czirákienne, oferă cifre impresionante privind obligațiile în muncă și în natură ale iobagilor și, în același timp, permite să se scoată în evidență raportul dintre aceste obligații și renta în bani :

Nr. câprioarelor date anual	Nr. găinușelor date anual	Nr. melcilor dați anual	Nr. cupelor de alune date anual	Nr. ocalelor de pește date anual	Nr. ocalelor de seu date anual	Nr. cupelor de unt date anual	Nr. coșurilor de rășină date anual	Nr. mierțelor de oăz date anual	Valoarea taxelor bănești anuale în		Observații
									fl. ren.	cr.	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	La primele 4 loca- lități e redat nu- mai un nobil, de- oarece datele pro- vin din conscripții particulare.
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	53	—	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
—	—	—	—	—	—	—	—	14	68	43	
—	—	—	—	—	—	24	—	—	24	—	
—	—	—	—	—	—	1	—	—	45	—	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
—	13	500	75	—	—	—	—	—	104	6	La primele 4 loca- lități e redat nu- mai un nobil, de- oarece datele pro- vin din conscripții particulare.
—	—	800	—	—	—	—	—	—	—	—	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
5	76	370	—	39	8 1/2	64	29	—	617	30	
19	116	3800	208	—	38	—	224	—	3530	—	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
—	—	—	—	—	—	—	—	4	—	—	
—	—	—	—	—	—	1 1/8	—	—	3	42	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	40	—	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	19	24	27)
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	34	—	27)
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	

Datele din tabelul de mai sus demonstrează că renta în muncă, percepută sub forma zilelor de slujbă sau robotă, continua să joace un rol predominant în ansamblul obligațiilor iobăgești la începutul sec. XIX. Prestată cu animalele de tracțiune, ori cu palmele, săptăminal sau anual, slujba iobăgească avea și acum menirea de a pune în valoare pământurile alodiale, lucrate de nobili în regie proprie. Prin frecvența și numărul lor impresionant, zilele de robotă apăsau strivitor asupra gospodăriilor iobăgești, sustrăgând principala forță de muncă de la prelucrarea loturilor proprii, în perioadele cele mai favorabile efectuării mun-cilor agricole.

După zilele de slujbă iobăgească, cea mai mare frecvență o au daturile în natură privind găinile, ouăle și cocoșii tineri. Celelalte obligații în natură și anume, ocalele sau cupele de alune, unt, seu, muștar, măceșe, prune uscate, semințe de cînepă, semințe de ienupăr, sforile de ciuperci, tocurile de rășină, sforile de tei, animalele sălbatice sau mierțele de ovăz, aveau, în general, un caracter accidental, fiind pretinse în regiunile de munte, unde se puteau procura și, unde, alte obligații erau, eventual, mai reduse.

În comparație cu daturile în natură, cele în muncă apar în tabel cu o frecvență mai redusă, lucru ce se explică prin faptul că torsul și țesutul se percepeau în puține comune uniform. Acolo unde torsul și țesutul difereau de la un stăpîn la altul, de la un iobag la altul și, prin urmare, calculul era mai anevoios, conscriptorii s-au mulțumit să consemneze că se pretindeau în mod variat, fără să dea măcar cifre aproximative. Țesutul apare în tabel cu o frecvență și mai redusă decît torsul, deoarece, în cele mai multe cazuri, conscriptorii presupuneau că lîna sau cînepa toarsă era și țesută de iobagi. Daturile în muncă apăsau mai ales asupra soțiilor țăranilor dependenți.

Dijma nu a fost inclusă în tabel, întrucît varia de la an la an, în funcție de recoltă și de numărul animalelor mărunte ale iobagilor. În plus, dijma nu se percepea de la jeleri, iar într-o serie de sate hunedorene, ea era răscumpărată cu așa-zisa „slujbă muierască”, și cu zilele de clacă pretinse de moșieri la secerișul cerealelor. Greutățile întîmpinate de scribi în calcularea dijmei a făcut ca ea să nu apară fixată cantitativ în conscripții decît foarte rar. Dijma, împreună cu daturile în natură, apăsau și ele asupra gospodăriilor iobăgești, lipsindu-le de o parte din produsele alimentare.

În ceea ce privește renta în bani, ea face progrese mai substanțiale în satele situate în jurul orașelor mai mari și în apropierea regiunilor miniere, fără a ajunge predominantă. În majoritatea satelor din comitatul Hunedoara, unde renta în bani era prezentă, ea juca un rol secundar în comparație cu renta în muncă.

NOTE

1. V. I. Lenin, **Opere complete**, vol. 1, Ed. pol. 1960, p. 185.

2. Ibidem, vol. 3, București, 1961, p. 180.

3. Șt. Meteu, **Viața agrară, economică a românilor din Ardeal și Ungaria**, vol. III, (lucrarea în manuscris), p. 270, 288-289 și 298-299.

*) 1 galben = 4 florini renani și 30 creițari.

4. Arhiva istorică a Filialei Academiei Republicii Socialiste România din Cluj, **Urbaria et Conscriptioes**, fascic. 5, nr. 3, p. 364–709.
5. Arh. ist. a Fil. Acad. Cluj, **U. et C.**, fascic. I, nr. 11, p. 33–183.
6. Șt. Meteș, **op. cit.**, vol. III, p. 291–292.
7. Ibidem, p. 231–292.
8. Ibidem, p. 285–286.
9. Arh. ist. a Fil. Acad. Cluj, **U. et C.**, fascic. 3, nr. 3, p. 218.
10. Arhivele Statului Cluj, **Arhiva familiei Bartsai**, vol. VIII/367, 368 și 369.
11. Arh. ist. a Fil. Acad. Cluj, **U. et C.**, fascic. 5, nr. 5, p. 216–217.
- *) Dacă în anii cu recolte compromise din primul deceniu al sec. XIX, prețul unei mierțe de griu sau porumb n-a urcat peste 2 florini, în 1815–1817, o mierță de griu sau porumb a ajuns să se vîndă frecvent cu 12–15 florini și uneori chiar cu 20–30 florini.
- *) 1 oca = 1 cupă ardeleană ; 1 oca mică = 3/4 din cupa ardeleană.
12. Șt. Meteș, **op. cit.**, vol. III, p. 231–233 și 305–307. z z z z z z z z
13. Ibidem, p. 249–280.
14. Ibidem, p. 239.
15. Ibidem, p. 239–280.
16. Arh. ist. a Fil. Acad. Cluj, **U. et C.**, fascic. 5, nr. 3, p. 427–620; și Șt. Meteș, **op. cit.**, vol. III, p. 228–229.
17. Șt. Meteș, **op. cit.**, vol. III, p. 251–252, 255–258 și 272–273.
18. Ibidem, p. 237–238 și 288–289.
19. Ibidem, p. 298–301.
20. Ibidem.
21. Arh. ist. a Fil. Acad. Cluj, **U. et C.**, fasc. 5, nr. 3, p. 344–709, și fascic. 5, nr. 5, p. 117–302.
22. Șt. Meteș, **op. cit.**, vol. III, p. 234 și 305–307.
23. V. I. Lenin, **Opere** vol. 21, Ed. pol. 1958, p. 55.
24. Șt. Meteș, **op. cit.**, vol. III, p. 261 și 272–273.
25. Arh. ist. a Fil. Acad. Cluj, **U. et C.**, fascic. 5, nr. 3, p. 217–516.
26. Arh. ist. a Fil. Acad. Cluj, **U. et C.**, fascic. I, nr. 11, p. 632–634.
27. Șt. Meteș, **op. cit.**, vol. III, p. 228–310.

ASPECTS DES OBLIGATIONS DE LA PAYSANNERIE ASSERVIE SUR LE DOMAINE ET SUR D'AUTRES TERRES DU COMITAT DE HUNEDOARA AU DÉBUT DU XIXe SIÈCLE

R é s u m é

Seuls maîtres de la propriété féodale des terres, les nobles de Transylvanie, parmi lesquels ceux du comitat de Hunedoara, continuaient au début du XIXe siècle à bénéficier du plus-produit de la paysannerie dépendante sous forme de rente féodale. Parmi les différents types de rente féodale, celle en travail, perçue sous forme de journées de travail, ou de corvée, occupait toujours la première place.

La rente en argent a fait des progrès, durant cette période, dans les villages proches des régions minières et des grandes villes. Cependant, considérée dans l'ensemble des villages du comitat, elle jouait encore un rôle secondaire par rapport à la rente en travail.